

dat alle die ordinariey als ghe. Willy by vjant
ghe tot vjfelthys ghemacht ende gverdiendert gweft
in hure vtherly vjfelthys ende hure in hure
lands affertent, den hox, welfbroek, overende hure
• alle gande lachly gey, vclly, al alle gure gmelcke
ende de gmelck, vclly, arugavende, vclly, vclly
tot de vclly, vclly, vclly

Historische Kring

est zill niemant by hure ander vclly te mclly
vclly, dat vclly vclly vclly der gverlijck
Ijsselstein
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly

vclly alle ghe dat vclly vclly vclly vclly
vclly, dat vclly vclly vclly vclly vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly

vclly vclly mate vclly vclly vclly vclly vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly

vclly vclly alle de vclly vclly vclly vclly vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly

vclly alle die vclly vclly vclly vclly vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly
vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly, vclly

- 1633 Jhr. Hendrik Valkenaar als man en voogd van Vrouwe Florentine van Matenesse.
- 1695 Mr. Gerard van Rhemen, voor het eerst met inbegrip van 2 erfpachten, n.l. Bockhovel en de Killen, resp. 5 en 7 morgen, in 1763 door Willem Swellingrebel definitief bij Rijpikkerwaard gevoegd en in 1841 door mr. O. van Romondt afgekocht van Rijksdomeinen en bij de hofstede gevoegd.
- 1724 Jhr. Christoffel Wambold, baron van Umstad.
- 1729 Frederik Spindler
- 1763 Willem Swellingrebel, kanunnik van het Kapittel van St. Jan te Utrecht, tevens eigenaar van de hofstede de Batau, gelegen aan de Nedereindseweg.
- 1789 verkocht aan Willem Middag, de eerste boer-eigenaar voor *f* 19.800,—, met inbegrip van 2 erfpachten, tesamen 77 morgen.
- 1807 verkocht aan Anthonie Baars voor *f* 30.000,—
- 1832 verkocht aan Mr. Otto van Romondt voor *f* 23.000,—
- 1917 verkocht aan Carl Johann Heinrich Müller, eigenaar van de beruchte beenzwartfabriek te Utrecht, voor *f* 163.831,— voor 62 HA.

In 1928 werd de boerderij in verband met uitbreiding van de veestapel en onvoldoende stalruimte in tweeën gesplitst: Rijpikkerwaard met 29 HA, Arbeid Adelt met 28 HA. Laatstgenoemde boerderij kwam gereed in 1930. De heer Nieuwenhuizen heeft zich toegelegd op de veehouderij, de heer van Dijk op fruitteelt en veehouderij.

In 1888 was Rijpikkerwaard verpacht aan Willem van Dijk, met 72 morgen. Dat was de vader van de huidige eigenaar, die Rijpikkerwaard kocht in 1953. Arbeid Adelt werd gekocht in 1957. Het Galgenkampje en de Killen behoren hiertoe.

Over het Galgenkampje is nogal wat te doen geweest. Op de topografische kaart 1 : 25000 (blad 464 Vreeswijk, verkend in 1887, gedeeltelijk herzien in 1900) vindt men de naam Apehuis voor Rijpikkerwaard. Waar komt die naam vandaan? Het verhaal zegt, dat er een Oost-Indisch Heer op Rijpikkerwaard woonde, die een knecht en een aap had, die beide Kees heetten. Op zekere dag kwam de aap te overlijden en de Heer gaf opdracht de klok de laten luiden voor Kees. In de stad dacht men dat Kees de knecht dood was. Toen de aap uit de mouw kwam, was de schout zeer verbolgen. Hij begon een belegering, die op niets uitliep, maar de Heer moest land afstaan, waarop de galg werd geplaatst. Een kern van waarheid schijnt het verhaal wel te bevatten, want op kaarten van 1626 en 1690 staat de galg dicht bij de IJssel en Rijpikkerwaard. Op een kaart van 1740 staat hij veel dicht bij IJsselstein.

De Killen is ook een moeilijk punt. De oude IJsselsteiners noemen het de Kil. De Kil is een IJssel-tak, die even voorbij Rijpikkerwaard in de polder „den Hoogen Weert” kwam en hem dwars doormidden sneed.

Het stuk bouwland van de Rijpikkerwaard was stroomrug-grond, en deze grond is een moeilijke grond voor de boer. De structuur ervan is, dat een kleilaag op zand ligt, aangevoerd door de rivier en daar afgezet. De grond moest zwaar bemest worden om rendabel te zijn.

Op een kaart van 1700 is de polder „den Hoogen Weert” groot 62 morgen en 77 roeden. De Kil kwam geleidelijk op de IJssel af, waar de Poelweert begon.

De polder Rijpikkerwaard was in 1700 groot 77 morgen 2 roe, verdeeld over bouwland (42 morgen 4 hond 98 roe), weiland (30 morgen 3 hond 5 roe) en boomgaard (3 morgen 3 hond 99 roe). Over dit bezit werd tiend geheven door het „Keijzerlijke Capittel der

Kercke van St. Marie binnen Utrecht”.

De machtsstrijd tussen de Hollandse Graaf en de bisschop van Utrecht is in het nadeel van de laatste uitgevallen. Bij oorkonde van 19 juli 1285 (Oork. boek Sticht no. 2230) sluit de graaf een verdrag met bisschop-elect Jan, waarbij deze toestemming geeft om de dam te leggen bij Hoppenesse. Op 14 juli 1285 (Oork. boek no. 2223) heeft de graaf hem daarvoor beloofd 4500 ponden Hollands. Wat was de bedoeling van de graaf? Hij wilde twee vliegen in één klap slaan.

De eerste was: beveiliging en bescherming van Holland tegen het opperwater; de tweede was het handelsbelang voor Holland. In die opzet is hij geheel geslaagd; ten aanzien van de Vaartse Rijn heeft hij moeten toegeven.

De strijd om de macht blijft doorgaan, al zijn de omstandigheden anders dan in de tijd van graaf Floris V. Nu blijkt de inzet: Rijkpikkerwaard of rail-lijn.

Alexander Pasqualini

door Martin van Bruggen e.a.

In 1976 hebben 5 studenten van de Rijks-universiteit van Utrecht*, deel uitmakende van de projectgroep Renaissance, een scriptie gemaakt over IJsselstein.

Een hoofdstuk daarvan behandelt de toren van de oude Nicolaaskerk. Die toren is tussen 1530 en 1540 gebouwd. Bouwmeester was, naar het oordeel van de meeste deskundigen, de Italiaan Alexander Pasqualini.

(zie ook het artikel van A.G. Cool „De gemeentetoren van IJsselstein, een wonder in baksteen” in ons eerste nummer).

Met toestemming van de schrijvers nemen wij uit dat hoofdstuk het gedeelte over, dat gegevens bevat over het leven en werk van die Italiaanse bouwmeester.

De geboortedatum van Alexander Pasqualini, de vermoedelijke bouwmeester van de toren van de oude Nicolaaskerk te IJsselstein, kan gesteld worden op vijf mei 1493. Over deze datum heeft tot het jaar 1925 enige onzekerheid bestaan, maar in dat jaar is door G.C. Labouchère een doopakte gevonden in Bologna, die alleen maar kan slaan op Pasqualini.

De Duitse nakomelingen van Pasqualini hebben papieren bewaard, waaruit zou blijken, dat Pasqualini uit een adellijke familie zou stammen.

In Nederlandse stukken komt de afkomst van Pasqualini uit Bologna alleen naar voren uit een vermelding van hem in de Amsterdamse Thesauriersrekening van 1545; voorts blijkt het nog uit de kroniek van Gulik.

Pasqualini verliet op 37-jarige leeftijd Italië, vanwege het politieke klimaat.

Dit was namelijk de tijd van de plundering van Rome met alle nodige verwickelingen daaromheen.

* t.w. Martin van Bruggen, Brord van Ham, Dianne Hamer, Paul Teunissen en Chris Will.

Na een kort maar zeer druk bezet verblijf in Nederland, ging hij naar het Rijnland in Duitsland, waar hij tot zijn dood werkzaam was.

Men weet niet zeker, wie zijn leermeesters geweest zijn, men heeft het vermoeden dat hij er verscheidene heeft gehad, zoals een zekere Andrea Formigine, architect van o.a. het Palazzo Fantuzzi. Hij heeft enkele jaren in Rome gestudeerd en zich later gespecialiseerd in militaire architectuur.

op de 24ste februari 1530 vond de kroning van Karel V plaats in Bologna. Deze gebeurtenis bracht een toestroming van buitenlanders teweeg. Hieronder bevonden zich uit Nederland o.a. graaf Hendrik III van Nassau, Maximiliaan van Egmond, de heer van IJsselstein en Floris van Egmond, graaf van Buren.

Bovendien waren er enorm veel kunstliefhebbers aanwezig, zij waren allen aangetrokken door de magnifieke decoraties ter gelegenheid van de kroning. Pasqualini heeft veel van deze buitenlandse kunstliefhebbers ontmoet, die zijn verlangen tot emigreren zeker gestimuleerd zullen hebben. Hij is waarschijnlijk meegetrokken in het gevolg van de heer van IJsselstein; de eerste keer namelijk, dat erover hem gesproken wordt, bevindt hij zich in IJsselstein.

Het werk van Pasqualini in Nederland:

Tussen 1531 en 1532 schijnt hij gewerkt te hebben aan de verfraaiing van het kasteel van IJsselstein. Met name in de vierkante toren, die nog als enig overblijfsel van het kasteel aanwezig is, is een Italiaanse invloed te zien volgens Hardenberg.

Beter bewaard dan het kasteel is de kerktoeren van IJsselstein. Deze toren gaat door voor het eerste monument ten noorden van de Alpen, dat ontworpen is door een Renaissance-Italiaan. Algemeen wordt aangenomen, dat Pasqualini de toren heeft ontworpen, behalve door E. Vermeulen, die het toeschrijft aan een andere kunstenaar uit Bologna, Tomasso Vincidor da Bologna, die vanaf 1520 in België woonde. Deze was door paus Leo X naar de Nederlanden gestuurd om te zorgen voor het weven van tapijten volgens cartons van zijn meester. Men heeft zijn naam in de archieven van de heren van IJsselstein gevonden; er is een kwitantie van 1523, die verklaart, dat een zekere „Bologna” 22 pond heeft ontvangen voor niet duidelijk omschreven werkzaamheden. Op deze gronden heeft Vermeulen zijn vermoeden gebaseerd; het jaartal 1523 is echter te vroeg, omdat de toren op z'n vroegst in 1530 is begonnen.

Pasqualini woonde in Buren, dit is afgeleid van een simpele rekening van een glaszetter, van het jaar 1534.

Hier heeft zijn gezin zich gevormd, de naam van zijn vrouw is echter onbekend. Wel bekend is de geboorte van zijn zoon Maximiliaan op 12 augustus 1534; waarschijnlijk is het kind door Maximiliaan van Egmond ten doop gehouden. Hierna volgden nog een zoon Jean en twee dochters Camille en Catherine.

In 1538 was Pasqualini druk bezig met restauratiewerken aan het kasteel van Buren, dat in de jaren 1806 en volgende is gesloopt. De overblijfselen hiervan zijn tot een gedenkteken samengevoegd.

Van zijn hand is ook het ontwerp voor de galerij van de binnenplaats van het kasteel van Buren, de plannen hiervoor liggen in de grafelijke archieven. Aan de andere kant van deze hof zou een arsenaal komen. Pasqualini leidde van 1538 tot 1540 de bouw.

Men veronderstelt dat de kerktoeren van Buren ook behoort tot het werk van Pasqualini; dit is o.a. afgeleid van het feit, dat de toren te IJsselstein zekere overeenkomsten vertoont met die te Buren.

Pasqualini heeft als militair architect veel werk kunnen verrichten: het hertogdom van Gelre namelijk weigerde zich aan te sluiten bij Bourgondië. De andere steden werden

hierdoor genoodzaakt sterke fortificaties op te richten om zich tegen de Geldersen, onder leiding van Maarten van Rossum, te verdedigen. Pasqualini werkte als zodanig in Diest, Luik, 's-Hertogenbosch, Buren, Amersfoort, Leerdam en Mechelen.

Hij verblijft ook een tijdje in Amsterdam, waar hij ontwerpen maakt voor de muren van deze stad. Op 6 oktober 1546 is hij in Zeeland, waar hij werkt aan de fortificaties van Middelburg. Naar alle waarschijnlijkheid is hij hierna teruggekeerd naar Buren en opnieuw begonnen met het kasteel.

Door de plotselinge dood van Maximiliaan van Egmond op 23 december 1548 stond Pasqualini zonder opdrachtgever.

Op 15 april 1549 treedt hij in dienst van de hertog van Juliers (Jülich = Gulik) in het Rijnland. Pasqualini vestigt zich in Juliers en begint aan de reconstructie van de stad en het kasteel, die verwoest waren door een brand.

Pasqualini overlijdt in 1559.

Bronnen:

H. Hardenberg „Pasqualini, architecte Bolonais aux Pays-Bas” in Studi in onore di R. Filangieri II pag. 383-395.

G.C. Labouchère „De toren der N.H. St. Nicolaaskerk te IJsselstein” in Oudheidkundig Jaarboek, 3e serie, van het Bulletin van de Nederlandse Oudheidkundige Bond, 1922.

idem „Aantekeningen over Alexander Pasqualini en zijn werk” in Oudheidk. Jaarb., Bull. Ned. Oudh. Bond, 1938.

E. Vermeulen „Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse Bouwkunst” II, 129-135.

Nog eens Alexander Pasqualini

door M.H.H. Doesburg

Nadere gegevens over het gezin van de in voorgaand artikel genoemde bouwmeester Alexander Pasqualini vond ik op een onverwachte plaats, n.l. in de transportregisters van de stad IJsselstein (Rijksarch. Utrecht, rechterl. arch., inv. no. 648).

Twee akten maken melding van Alexander's weduwe en kinderen:

1) transportakte van 14 oktober 1569.

Daarin wordt, na gerechtelijke verkoop, het huis de Moriaan, gelegen aan de Achterstraat (nu Utrechtsestraat) binnen IJsselstein, in eigendom overgedragen aan Elysabeth, weduwe van Alexander van Pasqualijn, voor 950 gulden. Dat huis was belast met 800 gld. ten behoeve van genoemde Elysabeth.

Het stond op de hoek van de Hofstraat, ter plaatse van de huidige percelen Utrechtsestraat 46 en 48, dus waar vroeger „Concordia” stond.

2) transportakte van 3 juli 1596.

Daarin dragen de erfgenamen van voornoemde Elizabeth, nu voluit genoemd Elizabeth Schouten, het bovengenoemde huis „daer deeser tijt den Moeriaen uuyt hanght”

in eigendom over aan Harman Adriaenss., waard in de Moriaan.

Deze akte levert ons niet alleen de volledige naam van Alexander's weduwe, t.w. Elizabeth Schouten, maar ook die van hun beider erfgenamen:

- a) Margrieta van Pasquelijn
gehuwd met „den edelen ende erentfesten joncker Willem van Hattum, woenende tot Wijck”.
Zij hebben in 1596 geen kinderen.
Margrieta was een dochter van † Maximiliaan van Pasquelijn en diens echtgenote Ida Tack. Deze Maximiliaan was ongetwijfeld de op 12 augustus 1534 geboren zoon van Alexander Pasqualini.
- b) Alexander van Pasquelijn
wonende te Dusseldorp
- c) Lucretia van Pasquelijn
gehuwd met Reynardt Hardtsfelt.
Dit echtpaar had op 7 oktober 1594 zijn aandeel in de nalatenschap verkocht aan de onder b genoemde Alexander.
- d) Camilla van Pasquelijn
zij was moei(=tante) van de onder b genoemde Alexander, en moet wel de in voorgaand artikel genoemde dochter van de bouwmeester zijn.
- e) Catherina de Valle, weduwe van Johan (van) Pasquelijn (m.i. de 2e zoon van Alexander sr.)
met haar 2 mondige dochters: Elizabeth en Mechtelt van Pasquelijn.
- f) de weduwe van Reynaut van Lansberch
(haar naam wordt helaas niet genoemd)
met haar onmondige kinderen.

De onder b genoemde Alexander treedt in deze akte niet alleen voor zichzelf op, maar ook als gemachtigde van de onder d, e en f genoemde erfgenamen (procuratie's resp. van 10 oktober 1594, 17 januari 1595 en 10 december 1594).

Gelet op deze data en op de datum van de onder c genoemde verkoop zou men kunnen aannemen, dat Elizabeth Schouten in 1594 is overleden. Ze heeft dan haar echtgenoot 35 jaar overleefd. Van haar 4 kinderen leeft dan alleen nog Camilla, die m.i. ongehuwd is gebleven (ze wordt noch huisvrouw, noch weduwe genoemd).

Niet vermeld wordt de dochter Catherine; zij is wellicht jong gestorven.

Vanwege de volgorde, waarin de erfgenamen worden opgesomd, is aannemelijk, dat a, b en c kinderen zijn van de oudste zoon Maximiliaan, en dat de onder f genoemde weduwe van Reynaut van Lansberch een gehuwde dochter is van de tweede zoon Johan (de onder e genoemde 2 mondige dochters waren kennelijk nog ongehuwd).

De hierboven genoemde procuratie's waren alle geschreven „in Cleeffsche letteren”, waaruit te concluderen is, dat de familie nog steeds in het Rijnland woonde (met uitzondering van Margrieta).

In verband met de geboortedatum van de oudste zoon Maximiliaan (12-8-1534) zal het huwelijk tussen Alexander Pasqualini en Elizabeth Schouten wel in 1533 zijn gesloten. De bruidegom was ongeveer 40 jaar oud, zijn bruid m.i. aanzienlijk jonger, gezien de vele jaren dat zij hem overleefde. In de jaren van zijn verblijf in IJsselstein (ongeveer 1530 tot 1533) zal hij Elizabeth hebben leren kennen. Of het huwelijk in IJsselstein is gesloten of in Buren, waar zijn oudste zoon werd geboren, is niet bekend. Wel heb ik het sterke vermoeden, dat Elizabeth Schouten een **IJsselsteinse** jonge vrouw is geweest, omdat uit andere bronnen vaststaat, dat er in de 16e eeuw diverse personen met die familienaam in IJsselstein woonden.

Dat zou ook kunnen verklaren, waarom Elizabeth, hoewel wonende in het Rijnland, haar IJsselsteinse huis „De Moriaan” niet heeft verkocht: het was voor haar een band met haar geboortestad. Wellicht heeft zij zo nu en dan IJsselstein bezocht en dan gelogeed in haar eigen logement „De Moriaan”. Haar erfgenamen leden niet aan dat nostalgische gevoel en verkochten „De Moriaan” aan Harman Adriaenss. (van Eijck), de waard van het logement, die misschien al jaren op deze kans had gewacht.

Op grond van het voorgaande kom ik - met enig voorbehoud - tot het volgende overzicht:

